

Politiplakat fra Horsens, 1748

Ved trommeslag gøres følgende her i Horsens bekendt således:

Det er nødvendigt at afværge den uskik, som finder sted ved forældres og håndværksfolks skødesløse tilsyn med deres vanartede børn og tjenestedrenge. De holdes nemlig ikke af gaden eller forbydes at slå efter folk med sne, og dernæst kan snart komme skade og ulykke. Men ved nytår har de endog opfundet og begyndt på den usømmelige skik at sønderslå pletter og andre kar imod folks porte eller døre, hvilket er meget skammeligt og let kan få onde følger for de frugtsommelige foruden den skade, som folks huse lider derved; hvilket altsammen strider imod god anstændig skik og ærbarhed og derfor bør straffes hos de skyldige. Så bliver ikke alene begge de omtalte onde ting, men også alle andre lignende påfund herved forbudt. Det indskræpes forældre og andre, at de skal holde deres børn og tjenestedrenge fra sådan udyd, såfremt de ikke selv vil bøde derfor hver gang 2 rigsdaler. Det skal også være tilføjet den omvandrende patrulje så vel som byens tjenere og vægte streks at pågribe en sådan ryggesløs ungdom og indsætte dem i byens arrestkamre til afstraffelse efter deres alder og forseelse. I lige måde forbydes også nytårsskyden – enten det gamle år ud eller det nye år ind – hvorefter enhver vedkommende vil have sig at rette og for skade tage vare.

Horsens, den 16. december 1748.

N. Rasch

N. Rasch. Horsens, d. 16. december 1748. I: Paul G. Ørberg: Den gamle købstad 2. Mennesker i byen. Gyldendal, 1976. s. 37.

Kaare Dybvad: 'Udkantsmyten' (2015)

I denne debatbog med undertitlen *Hvordan centraliseringen af Danmark ødelægger vores økonomi og sociale sammenhængskraft* problematiserer Kaare Dybvad forestillingen om Provinsdanmark som et udkantssted. Kaare Dybvad er medlem af Socialdemokratiet – et parti, der historisk og traditionelt taler arbejderklassens sag. Kaare Dybvad går (samtds-)historisk til værks og dette uddrag af hans bog kan således betragtes som et slags partsindlæg med historisk perspektiv i den offentlige debat.

Kaare Dybvad: Udkantsmyten

- 1 Der lugter af sure madpakker og vådt vintertøj, da klokken ringer ind efter spisefrikvarteret på en folkeskole i Ringsted. Som i mange 9. klasser tager det lidt tid, før læreren kan få ro i klassen og komme i gang med ugens geografitime. Klassen er nået til emnet om vækst- og udkantsområder og skal blandt andet lære om forskellen på udviklingen i de forskellige dele af landet. Lektierne til dagens lektion kommer fra hjemmesiden www.geografifaget.dk, hvor de mest velforberedte elever blandt andet har lært, at København og omegn står for størstedelen af den danske vækst, og at

Vestas i efteråret 2010 lukkede deres fabrik i udkantsområdet Langeland. De flittigste nåede til den indbyggede quiz, hvor man blandt andet skulle svare på, om det er Aalborg, Ringsted eller Svendborg, der er et vækstområde.

- 2 Hjemme hos Julie hjalp hendes mor Tine med lektierne til geografitimen, og det gik fint, indtil de kom til quizzen. Tine arbejder til daglig i økonomiafdelingen hos det store lokale byggefirma Enemærke & Petersen og har fulgt med i udviklingen omkring Ringsted, der er gået stærkt i de seneste år med mange nye erhvervs- og boligbyggerier. Men da hun sammen med Julie svarede, at Ringsted er et vækstområde, fik de at vide, at det var forkert. Svaret irriterede Tine, for hun ved, at Ringsted er en af de byer med størst tilflytning og med vækst i både private og offentlige arbejdspladser.
- 3 Tilbage i klassen er Julie i tvivl: Skal hun række hånden op og sige, at hun ikke forstår, hvorfor Ringsted ikke er et vækstområde, efter den snak de har haft derhjemme? Selvom hendes mors erfaringer siger noget andet, så beslutter hun sig for at tro på hjemmesiden – der er ingen grund til at virke dum over for resten af klassen.

Myten

- 4 Dilemmaet for Julie og Tine skyldes ikke bare hjemmesiden om geografifaget. Det skyldes udkantsmyten. Den udbredte myte om, at alting foregår i de store byer, og at vi ikke har noget fornuftigt at stille op med resten af landet. Provinsen – alt andet end hovedstadsområdet, Aarhus, Odense og Aalborg – er hjem for over halvdelen af Danmarks befolkning, men bliver ikke behandlet sådan hverken i den offentlige debat eller på det politiske niveau. Selvom provinsen står for en stor del af vores økonomi og har lokalsamfund, der sikrer bedre integration og flere i uddannelse, er det ikke sådan, vi taler om den.
- 5 Udkantsmyten er for alvor opstået i kølvandet på den debat, der i 2010 introducerede begrebet "Udkantsdanmark", og som rejste spørgsmålet om en mere balanceret udvikling på den landspolitiske scene. Debatten i 2010 tog udgangspunkt i de problemer med lukninger af uddannelsesinstitutioner og offentlige arbejdspladser, der er resultatet af centraliseringen.
- 6 Diskussionen var både en positiv og en negativ oplevelse: Positiv, fordi der blev sat fokus på centraliseringen og dens konkrete konsekvenser for vores land, og fordi der blev taget en reel politisk diskussion om emnet. Men negativ, fordi det viste sig, at vi, der tror på et sammenhængende Danmark, i alt for høj grad forfaldt til at bruge uhåndgribelige og følelsesladede argumenter. Om den flotte natur og retten til at bo på landet, og at vi synes, man skal sige vandkant i stedet for udkant. Jeg tror, at det netop var, fordi der aldrig kom mere konkrete argumenter på bordet, at diskussionen senere blev skubbet i baggrunden, og at der i de politiske kredse blev nået en kollektiv opfattelse af, at udviklingen lå i de store byer.
- 7 Når nogen i dag opponerer mod opfattelsen af, at provinsen er fortabt, bliver de afskrevet som nostalgikere. På det topmøde, som KL holdt om temaet i foråret 2014, blev det konstateret, at forsøg på at stoppe den nuværende udvikling ville være det samme som at stille sig ud foran et godstog og råbe "stop!" Mens de københavnske delegerede hastigt smed tweets og opdateringer ud på de sociale medier, må det have været en blandet fornøjelse for det flertal af salen, der repræsenterede kommuner

- uden for de større byer, på den måde at blive lagt i graven af deres egen organisation.
- 8 Blandt mange beslutningstagere, i medierne og det akademiske miljø er man nået til den kollektive opfattelse, at vi lige så godt kan opgive provinsen. Men kollektive opfattelser kan vise sig at være forkerte og derfor også lede til forkerte politiske beslutninger. For halvtreds år siden havde man den opfattelse, at asfalt var den eneste vej til fremgang. Sognene berettede stolt om antallet af vejtræer, der var fældet for at sikre plads til de nye landeveje, og i København planlagde man at rydde halvdelen af Søerne for at give plads til en motorvej. Man forestillede sig i Skandinavien, at byerne ville vokse for evigt, og i hovedstaden planlagde man plads til nye boliger til hele og halve millioner omkring Køge Bugt. I den tidligere svenske statsminister Olof Palmes bog Politik er at ville vier den berømte socialdemokrat et helt kapitel til den nye byplanlægning og det Stockholm, der snart ville nå tre millioner indbyggere.
- 9 Virkeligheden viste sig imidlertid at være anderledes end de kollektive opfattelser. De københavnske Søer blev aldrig til motorvej, og der bor stadig under halvanden million borgere i både København og Stockholm. Opfattelser, som var accepteret blandt forskere, politikere og embedsmænd, viste sig at være luftkasteller eller direkte forkerte.
- 10 Nogle gange er det et folkeligt pres, der afslutter en kollektiv opfattelse. Det gjaldt udlændingepolitikken i 1990'erne, der med tiden ikke kunne holde til at være stik imod flertallets ønske om en strengere udlændingepolitik, men man kan også nævne afstemningen om jordlovene i 1963 eller presset for sociale reformer i mellemkrigstiden. Men problemet er, at selvom 62 % af danskerne i 2010 mente, at landspolitikerne svigtede yderområderne, så har mange efterhånden taget fortællingen om den uundgåelige centralisering til sig, også blandt fremtrædende folk i provinsen. Derfor er det afgørende, at der bliver taget et opgør med de forestillinger om centralisering, økonomi og samfundsform, som udkantsmyten bygger på.

Opgør med myten

- 11 Ligesom tidligere tiders forestillinger om fremskridt og byvækst mener jeg, det er en illusion, at den tilflytning til de store byer, vi oplever i øjeblikket, er resultatet af en verdensomspændende udvikling, vi ikke kan stoppe. Og jeg mener, det er en fejlagtig forestilling, at København og omegn står for den største del af væksten i det danske samfund, ligesom det ikke er sandt, at vi hvert år pumper milliarder i provinsen for at holde den oven vande.
- 12 Men selvom det er nemt at bevise, at mange af disse forestillinger er fejlagtige, så er de problematiske, fordi de er med til at underbygge udkantsmyten. For når hjemmesiden for geografiundervisningen dikterer, at Ringsted er udkant, så bliver det virkeligheden for de tusinder af børn i de ældste klasser, som i geografiundervisningen lærer, at Ringsted er et sted uden fremtid. Det, vi fortæller vores børn, sætter spor i de valg, de træffer senere i livet, og når vi gør udkantsmyten til noget, vi underviser skoleelever i, så er der ikke noget at sige til, hvis de senere i livet fravælger at leve og arbejde i provinsen.

- 13 Formålet med denne bog er at tage livtag med udkantsmyten og med forestillingen om, at livet, som det leves i København og de andre større byer i Danmark, er overlegent i forhold til det, som leves i mellemstore byer og landområder i resten af landet. Mange har blandet sig i debatten om udkanten de senere år, og vi har ikke mindst fået mange skildringer af de positive sider ved landlivet. Af livet som iværksætter i yderområderne og den flotte natur, der findes ude på landet. Vi har fået fortællinger om mulighederne i landdistriktpuljer og forslag om at sige forkant og vandkant i stedet for udkant. Men som regel er konklusionen også, at man ikke kan gøre noget ved den overordnede udvikling.
- 14 Denne tilgang til diskussionen rummer to problemer: For det første, at det lader temaet dreje sig om livet på landet, og hvordan man nogle enkelte steder har formået at vende udviklingen. For det andet, at man fuldstændig frarøver diskussionen den reelle politiske konflikt: Det er faktisk nogens skyld, at tingene er, som de er, og vi kan gøre noget ved det, hvis vi vil. Vi viderefortæller i stedet udkantsmyten uden at tage kritisk stilling til den og uden at sætte spot på de samfundsmæssige forandringer, der har skabt udviklingen.
- 15 Jeg tror derimod, at samspillet mellem de store byer og provinsen i høj grad også er et nulsumsspil, hvor nogle investeringer enten tilgodeser det ene eller det andet område. Det er ikke et spørgsmål om at give landdistrikter og provinsbyer de rette puljer og eksempler på best practice, som så inspirerer enkelte områder til at hive sig op ved hårrødderne. Diskussionen må løftes til et spørgsmål om samfundsmæssige prioriteringer, hvis den skal give mening. For provinsen er mere end flot natur og gode eksempler; den er økonomisk stærk, og den bygger på lokalsamfund, der fungerer bedre end de store byers.
- 16 Når man vedtager omfattende reformer som kommunalreformen og reformer af uddannelserne, der overordnet sigter mod at centralisere flere aktiviteter og beslutninger, så vil vores samfund før eller siden blive mere centraliseret, lige meget hvor mange puljer og støtteordninger man supplerer med. Derfor er der behov for at adressere, hvordan de seneste ti års reformer har skabt et mere centraliseret Danmark.
- 17 Hvert år træffes nye beslutninger om centralisering, som er konsekvenser af 00'ernes reformer af offentlig administration, uddannelser og retsvæsen, og de bliver efterhånden en del af dagligdagen. Hundrede år gamle uddannelsesinstitutioner lukkes af bestyrelser, hvor mindre end hver tredje er folkevalgte, omstruktureringer i statsadministrationen har garanti for centralisering af arbejdspladser ude i landet, og flere og flere beslutninger flyttes fra folkevalgt lovgivning til bureaukratisk besluttede vejledninger. Over for disse beslutninger er initiativpuljer og idéudvalg ubetydelige, og diskussionen om et land i større balance må derfor også handle om, hvordan vi for-deler arbejdspladser, uddannelser og beslutningskraft geografisk.

Hvorfor styrke provinsen?

- 18 Men før vi kommer til selve prioriteringerne, skal vi overveje, hvorfor det er værd at investere i provinsen. Hvorfor skal vi ikke, som nogle meningsdannere fremfører, fokusere udviklingen de steder, der umiddelbart ser ud til at trives bedst? For mig at se er

der to overordnede grunde til at føre en politik, der investerer i provinsen og sætter en stopper for den stigende centralisering.

- 19 For det første fordi det betaler sig økonomisk. I modsætning til hvad vi ofte bliver fortalt, så er provinsen afgørende for vores økonomi og dermed også for vores velstand og velfærdssamfund. Det kan måske lyde helt forkert. Men prøv for sjovs skyld at forestille dig, at alsingerne i 1920 havde stemt deres ø ind i Tyskland i stedet for Danmark, da sønderjyderne stemte om deres nationale tilhørsforhold. Umiddelbart vil det lyde som en fordel for det danske samfund, da man ville have en udkantskommune mindre at trækkes med. Men i realiteten er Als og Sønderborg Kommune et af de mest produktive og eksporterende områder i landet, og det ville være et stort økonomisk tab af eksport og omsætning hos underleverandører i hele Danmark. Når man kigger nærmere på tallene, opdager man meget der tyder på, at de store byer har mindst lige så meget brug for at koble sig på provinsen som omvendt. Denne pointe vender jeg tilbage til i kapitel 4.

- 20 For det andet er der en social dimension. Både fordi provinsen på en række afgørende parametre klarer sig bedre end de store byer: Uddannelsesinstitutionerne får mere ud af potentialet hos de unge, virksomhederne tager et større ansvar for lokalområderne, og man er bedre til at integrere indvandrere. Blandt andet fordi mange gør en ekstra indsats for lokalsamfundet, da de ved, at det på lang sigt kan betale sig. Men også den konkrete sociale situation er vigtig, fordi vi med den nuværende udvikling om 10 år risikerer at have områder i vores land, der er regulære sociale ghettos. Områder, hvor mere end to tredjedel af de voksne borgere ikke vil have nogen kontakt med arbejdsmarkedet, og hvor børnene vil vokse op i en verden uden arbejds erfaringer. For at give et billede af den udvikling, som foregår i øjeblikket, vil jeg tage en tur til Lolland.

Nakskov: Fra industriby til udkantsby

- 21 En gåtur i købstaden Nakskov er både en berigende og en nedslående oplevelse. Byen er et billede på den danske industrialder og er et produkt af og siden stagneret med den klassiske industri. I slutningen af 1800-tallet blev roeproduktionen i den fede lollandske muld industrialiseret, og sukkerfabrikkerne skød op rundt omkring på øen. Byens søn, H. N. Andersen, blev i samme periode direktør for Ø.K., der dengang var et af landets største selskaber, og han glemte ikke sin fødeby; her placerede han selskabets eget værft. Nakskov Værft og landbruget definerede sammen en ø, der var i konstant fremgang, og som tiltrak arbejdskraft fra Langeland til Polen.

- 22 Hovedgaden og torvet afspejler tidligere tiders fremdrift, med flot udsmykkede facader, prangende købmandsgårde og en kirke, der i størrelse trumfer de fleste købstadskirker. Midt på torvet skuer Christian X fra den rytterstatue i bronze, der blev rejst efter Besættelsen gennem en indsamling blandt byens købmænd og industrialister. Ved havnen ligger de massive toldbygninger, der i mange år stod for fortoldningen af de faste sejlads til England og det øvrige Europa, og i udkanten af bymidten ligger den flotte byskole, der vidner om både stor velstand og vilje til at prioritere uddannelse. Mod vest langs fjorden finder man bydelen Rosnæs, der blev bygget til arbej-

derne på skibsværftet, på samme måde som Kartoffelrækkerne på Østerbro blev bygget til arbejderne på B & W. Socioøkonomisk er det svært at forestille sig to danske kvarterer, som i dag er længere fra hinanden.

23 I takt med omstillingen af økonomien i 1980'erne begyndte Nakskov at stagnere: Industrierarbejdspladserne lukkede langsomt, og sukkerproduktionen blev gradvist mindre værd. I 1987 var det slut med værftet, der på højdepunktet havde beskæftiget tre tusinde mennesker, og lukningen blev startskuddet til et elendighedens årti. I stedet for værftsarbejdere blev byen befolket med stiknarkomaner og sociale klienter fra hovedstadskommunerne.

24 I efteråret 2014 kunne Radio24syv fortælle, at antallet af børn med dårlige tænder var langt større på Lolland end i resten af landet. På roeøen havde hvert tredje barn decideret dårlige tænder, mens det i resten af landet kun var hver femte, og indslaget blev underbygget af forfatteren Lisbeth Zornig, der fortalte om sine oplevelser som udsat barn i den lollandske tandpleje.

25 Hvis man med jævne mellemrum besøger Lolland, kommer historien fra tandplejen ikke som en overraskelse. Lige så gæstfrie og venlige den almindelige middelklasse på Lolland er, lige så markant er den store del af befolkningen, der lever på grænsen af samfundet, og som aldrig får lært deres børn at børste tænder. Tænderne er det tydeligste tegn på tingenes tilstand. Hvis man ikke børster tænder og går jævnligt til tandlæge, er det næsten umuligt at betale, når hullerne har hobet sig op.

26 Men hvor den lollandske tandpleje er et nedslag i et Danmark under forandring, så er perspektivet langt værre på lang sigt. Min påstand er, at hvis vi fortsætter den massive centralisering, vi har oplevet de seneste ti år, vil vi om 10 år kunne se skoleklasser på Lolland, hvor 9 ud af 10 børn har forældre, der aldrig har haft et arbejde. I krydspreset mellem en lukning af især offentlige arbejdspladser og en stigende eksport af sociale klienter fra hovedstaden, vil der til sidst være meget få unge familier, der bosætter sig i de mindre byer og på landet. Og i takt med et stigende socialt pres på kommunen vil skoler og institutioner til sidst være så belastede, at de middelklassefamilier, der findes, vil vælge private tilbud.

27 I de landspolitiske debatter diskuterer vi ofte, hvordan vi skal dæmme op for de boligområder i de større byer, hvor der er massive sociale problemer. Det er en vigtig debat, men hvis udviklingen fortsætter i de hårdest ramte yderområder, vil ghettoerne om et årti eller mindre være et perifert problem i forhold til byer som Nakskov. Og som det ser ud nu, er der intet, der tyder på, at udviklingen vender.

28 Men udover at være et konkret skræmmebillede på konsekvenserne af de seneste ti års centralisering er Lolland også et eksempel på, hvorfor det ikke kan lade sig gøre som kommune at kæmpe mod de overordnede strukturer med puljer og projektmidler. Lolland Kommune satser massivt på at skabe arbejdspladser lokalt, og kommunen brugte i 2013 fire gange så mange penge på erhvervsservice og iværksætteri som landsgennemsnittet. Sammenholdt med at Lolland Kommune ligger i den gode ende, når det kommer til leverance af kommunal service, så er der i mine øjne én væsentlig grund til, at det ser så skidt ud: Fordi man arbejder mod nogle landsdækkende politiske reformer, der grundlæggende ikke kan overvindes lokalt. Så længe vi bliver ved med at centralisere funktioner og beslutningskraft i vores samfund, vil det gå tilbage

på Lolland. At kæmpe imod strukturerne lokalt er som at springe højdespring, hvor stangen med hver reform bliver hævet ti centimeter ekstra for provinsen, mens den sænkes for de store byer. Selv en dygtig atlet kan på sigt ikke klare sig i den konkurrence.

- 29 I stedet for at bede provinsen om at hoppe højere skal vi fra politisk side stoppe med at forringe de overordnede vilkår og i stedet arbejde for det modsatte: større decentralisering til gavn for hele landet.

Opgøret med myten er afgørende for Danmark

- 30 Problemet er, at hvis myten om den ubæredygtige provins får lov at leve, så forstærker den sig selv, når fremtrædende personer i de lokale miljøer begynder at genfortælle den. Og så er det svært at se, hvordan vi skal ændre de politiske beslutninger, der forringer provinsens vilkår.
- 31 Som jeg lagde ud med i dette kapitel, er det mit formål med denne bog at gøre op med myten om provinsen som udkant. Mit håb er, at vi i provinsen fremover med stolthed i stemmen skal kunne tale om, hvor vigtigt det er at bevare vores forskellige landsdele. Hvor afgørende det er for økonomien, at vi fastholder lokale arbejdspladser og understøtter dem med offentlige kroner og uddannelsesinstitutioner, ligesom man gør i hovedstaden. At vi ikke længere skal acceptere, at der ikke er noget at gøre ved udviklingen, og at det hele er på vej ned.
- 32 Opgøret med udkantsmyten er også det første skridt i opgøret med de strukturer, der centraliserer arbejdspladser, aktiviteter, uddannelse og beslutningskraft til de større byer og især til hovedstaden. Hvis vi selv bliver grebet af myten, er det svært for os at tro på, at det kan være anderledes, og at det giver mening at ændre den udvikling, vi har oplevet de seneste ti år.
- 33 Konsekvenserne er til at tage og føle på: Hvis vi fortsætter centraliseringen, vil vi om få år stå med et land, der er grundlæggende anderledes end det, vi kender i dag. Et land hvor den sociale opdeling er ekstrem, og hvor vi er fattigere både økonomisk og menneskeligt. I nogle områder vil vi have skoleklasser, hvor næsten ingen af forældrene har et arbejde, ligesom vi vil se eksportindustrien blive afviklet, i takt med at udlændinge overtager job og kompetencer. I det hele taget vil vi blive dårligere til både at uddanne vores unge og integrere dem, der kommer udefra, hvis vi afvikler vores stærke lokalsamfund i provinsen. Det er grundlæggende, hvad der er på spil i de kommende år, og det er derfor, jeg mener, det er så vigtigt, at vi tager et opgør med udkantsmyten.

Kaare Dybvad: Udkantsmyten - Hvordan centraliseringen af Danmark ødelægger vores økonomi og sociale sammenhængskraft. People's Press, 2015. s. 11-20.